

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ І ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИКІВ

**Олексій
Ромащенко,**
аспірант
кафедри фінансів,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

КОРПОРАТИВНІ ФІНАНСИ

В статті досліджуються тенденції динаміки і закономірності формування складових, за якими визначається коефіцієнт платоспроможності: обсяг власного капіталу, гарантійного фонду і валюти балансу, а також визначається оптимальне співвідношення цих обсягів, яке забезпечує зростання останнього. На підставі аналітичного групування розглядається вплив цих факторів на платоспроможність.

Однією із складових успішного функціонування страхових компаній на ринку України є забезпечення їх платоспроможності. З цією метою розробляються заходи щодо аналізу фінансового стану, формується система показників оцінки діяльності компаній на ринку в цілому.

У практиці оцінки фінансового стану страховиків обчислюють кілька показників: зокрема коефіцієнт «платоспроможність» (господарський) та розраховується нормативна і фактична платоспроможність. Ці показники різні за змістом і формулою обчислення, проте характеризують одне і те ж економічне явище, а саме – фінансовий стан страхової компанії. Останнє є підставою для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо діяльності страхових компаній, зокрема – джерел формування і ефективного використання капіталу.

В цьому контексті слід зауважити: в науковій літературі і практиці економічного аналізу не існує єдиного загальновизнаного вимірника рівня платоспроможності страховиків. Різні показники, якими характеризують стан платоспроможності страхових компаній, відбивають останню з різних точок зору. Можна виділити кілька підходів щодо методики визначення показника платоспроможності.

Окремо слід зупинитися на законодавчому визначенні економічного

змісту платоспроможності страхових компаній. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування»» визначає умови і порядок забезпечення платоспроможності страховиків. Згідно з цим Законом (стаття 30) страховики зобов'язані визначати фактичний і нормативний запас платоспроможності [1, с. 87].

Фактичний запас платоспроможності (нетто-активи) страховика, йдеться в Законі, визначається вираженням із вартості майна (загальної суми активів) страховика суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових. Страхові зобов'язання приймаються рівними обсягам страхових резервів, які страховик зобов'язаний формувати у порядку, передбаченому цим Законом.

На будь-яку дату фактичний запас платоспроможності страховика повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності.

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, на будь-яку дату дорівнює більшій з визначених величин, а саме:

– перша підраховується шляхом множення суми страхових премій за попередні 12 місяців на 0,18 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових премій зменшується на 50

відсотків страхових премій, належних перестраховикам.

– друга підраховується шляхом множення суми страхових виплат за попередні 12 місяців на 0,28 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових виплат зменшується на 50 відсотків виплат, що компенсуються перестраховиками згідно з укладеними договорами перестраховання.

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює страхування життя, на будь-яку дату дорівнює величині, яка визначається шляхом множення загальної величини резерву довгострокових зобов'язань (математичного резерву) на 0,05.

Отже в Законі чітко визначено, за якою методикою необхідно обчислювати фактичний і нормативний запаси платоспроможності.

В цьому аналізі зупинимося на одному з показників платоспроможності, який обчислюється відношенням обсягу власного капіталу до обсягу валюти балансу за формулою [2, с. 55]:

$$K_{пл} = \frac{BK}{BB};$$

де $K_{пл}$ – коефіцієнт платоспроможності;

BK – обсяг власного капіталу, грн.;

BB – обсяг валюти балансу, грн.

Цей показник, виражений в відсотковому обчисленні, є часткою власного капіталу в обсязі засобів, авансованих в діяльність страхової компанії. Коефіцієнт платоспроможності свідчить про можливість гарантійного виконання зобов'язань при відхиленні їх від розрахункової величини. Граничне значення цього показника платоспроможності для страхових компаній становить не менше 0,5.

Розглянемо тенденцію динаміки і закономірності формування цього показника на конкретних матеріалах вибіркової сукупності 90 страхових компаній. В табл. 1 показана динаміка розвитку показників обсягу власного капіталу, валюти балансу та коефіцієнта платоспроможності в розрахунку на одну компанію.

З даних табл. 1 видно, що граничний норматив платоспроможності виконано на достатньому рівні. Він перевищує норматив 0,5. Обсяги власного капіталу та валюти балансу протягом останніх 4 років зростають: власного капіталу на 13,75%, а валюта балансу в 30,34%. Отже наведені дані свідчать про те, що обсяг валюти балансу зростає більш високими темпами порівняно із зростанням обсягу власного капіталу. Коефіцієнт перевищення в цьому порівнянні, обчислений відношенням більшого показника до меншого за формулою становить:

$$K_{в.п.} = \frac{>O_б}{<O_м} = \frac{30,34}{13,75} = 2,21,$$

де $K_{в.п.}$ – коефіцієнт перевищення;
 $>O_б$ – більше значення тенденції динаміки досліджуваних показників;
 $<O_м$ – менше значення тенденції динаміки досліджуваних показників.

Таким чином темп зростання обсягу валюти балансу в досліджуваному періоді був в 2,21 раза вищим порівняно з темпом зростання обсягу власного капіталу, що зумовило зниження показника платоспроможності з 0,73 в 2006 р. до 0,63 в 2009 р. (на 13,70%).

Аналогічні висновки можна зробити на основі аналітичного групування. З цією метою вибіркова сукупність розподілилась на три групи: по 30 компаній в кожній групі. В основу групування прийнято обсяги валюти балансу за 2009 рік.

Таблиця 1

Динаміка показників, за якими формується коефіцієнт платоспроможності страховиків в розрахунок на 1 компанію, тис.грн.

Роки	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Власний капітал	100 675,8	110 057,2	121 677,7	114 522,3
Валюта балансу	138 454,6	168 621,0	200 173,3	180 461,9
Коефіцієнта платоспроможності	0,73	0,65	0,61	0,63

* Власні розрахунки показників 90 страхових компаній за даними Insurance Top та Страхова справа.

**Групування страхових компаній вибіркової сукупності за 2009 рік
за обсягом валюти балансу на 1 страхову компанію, тис.грн.**

Показники	I група до 55 млн.	II група від 55 млн. до 130 млн.	III група від 130 млн. і більше
Власний капітал	22 678,8	58 962,8	261 925,3
Валюта балансу	33 199,2	89 255,0	418 931,5
Коеф. платоспроможності	0,68	0,66	0,63

Проведений аналіз наведених в табл. 2 даних свідчить про наявність статистичного зв'язку «коефіцієнта платоспроможності» страхових компаній з обсягами валюти балансу і власного капіталу, який має обернений характер. Тобто зі зростанням обсягу валюти балансу і власного капіталу коефіцієнт платоспроможності знижується. Так за даними розрахунків обсяг валюти балансу в III групі порівняно з I групою більше в 12,62 раза (418 931,5 / 33 199,2), а власного капіталу в 11,55 раза (261 925,3 / 22 678,8). В той час коефіцієнт платоспроможності в III групі значно нижче порівняно з коефіцієнтом платоспроможності I групи. Коефіцієнт перевищення в цьому порівнянні становить 1,0794 (0,68 / 0,63). Отже коефіцієнт платоспроможності I групи вище в порівнянні з третьою групою на 7,94%.

Для детального вивчення зміни показника коефіцієнта платоспроможності розглянемо динаміку кількості компаній за рівнем відповідності фактичного коефіцієнта платоспроможності нормативному (табл. 3, рис.1).

Як свідчать наведена в табл. 3 дані, кількість страхових компаній вибіркової сукупності, які досягли коефіцієн-

та платоспроможності вище нормативного, щорічно зменшується, а компаній які мають фактичний коефіцієнт платоспроможності менше нормативного – зростає. Так, за розрахунками частка останніх у загальній кількості досліджуваних компаній у вибірці в 2006 р. становила 13,33%, а в 2009 р. – 24,44%, тобто зросла на 11,11 пункти. Відповідно частка компаній, у яких фактична платоспроможність вище нормативного значення зменшилась з 86,67% — в 2006 р. до 75,56% — в 2009 р., тобто на 11,11 пункти.

В період з 2006 р. по 2009 р. кількість компаній, у яких фактичний показник платоспроможності менше нормативного збільшилась на 83,33%, відповідно кількість компаній з фактичним показником більшим за нормативне значення зменшилась на 12,82%.

Поглиблений аналіз даних табл. 3 також показує: відношення середньорічних темпів зростання обсягу власного капіталу до середньорічних темпів зростання обсягу валюти балансу на рівні 24,53% до 20,55%, а коефіцієнта випередження в цьому випадку – 1,19 (24,53 / 20,55), не забезпечує досягнення страховими компаніями фактичної

Таблиця 3

**Динаміка кількості компаній, згрупованих за рівнем
відповідності фактичного значення коефіцієнта
платоспроможності нормативному, тис.грн.**

Нормат. значення	Рік	2006	2007	2008	2009	Темпи зрост., %	Середн. річні темпи зрост., %
< 0,5	Кількість компаній I групи	12	25	28	22	183,33	122,39
	Власний капітал	46 305,6	57 885,7	116 876,6	89 429,8	193,13	124,53
	Валюта балансу	128 440,0	153 010,1	278 925,2	225 030,6	175,20	120,55
	Фактичний коеф. платоспр.	0,36	0,38	0,42	0,40	111,11	103,57
> 0,5	Кількість компаній II групи	78	65	62	68	87,18	95,53
	Власний капітал	109 040,5	130 123,2	123 846,0	123 271,7	113,05	104,17
	Валюта балансу	139 995,3	174 625,2	164 608,0	166 042,6	118,61	105,85
	Фактичний коеф. платоспр.	0,78	0,75	0,75	0,74	94,87	98,26

Рис. 1.

платоспроможності нормативного значення.

Аналізуючи наведені розрахунки, за даними вибіркової сукупності можна зробити наступні висновки: в 2009 р. на страховому ринку України працювало близько 25% страхових компаній, рівень фактичної платоспроможності у яких не досягає нормативного значення. При цьому протягом останніх 4-х років кількість страховиків, у яких фактична платоспроможність нижча нормативної, зростала в середньорічному обчисленні на 23%, а компаній, у яких розмір фактичної платоспроможності вище нормативного значення скорочувалась щорічно в середньому на 4,46%.

Останнє можна певною мірою пояснити кризою, яка охопила економічну, фінансову і політичну системи країни.

В цьому контексті значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансово-економічного стану страхових компаній, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошук шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності. Неefективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності страховиків і як наслідок до можливих перебоїв у

виконанні страхових зобов'язань, зниження ефективності їх діяльності і до загрози економічних санкцій. Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість визначення умов і факторів, яким належить суттєва роль у забезпеченні стабільної платоспроможності страхових компаній.

Отже важливим аспектом аналізу платоспроможності страховиків є дослідження факторів, які зумовлюють її зростання. В цьому контексті розглянемо взаємозв'язок коефіцієнта платоспроможності із складовими власного капіталу і валюти балансу та обсягом гарантійного фонду.

Наведені в табл. 4 дані добре ілюструють наявність прямого кореляційного зв'язку між обсягом гарантійного фонду (факторною ознакою) і платоспроможністю страховиків (результативною ознакою). Так за даними розрахунків зі збільшенням обсягу гарантійного фонду показник платоспроможності зростає: в III групі порівняно з I групою обсяг гарантійного фонду більше у 158,24 раза, а показник платоспроможності 1,12 раза.

Останнє пояснюється нерівномірним впливом гарантійного фонду на складові, за якими обчислюється показник платоспроможності — обсяги власного

Таблиця 4

**Групування страховиків вибіркової сукупності
за обсягом гарантійного фонду за 2009 рік, тис.грн.**

Показники	I група до 5 млн.	II група від 5 млн. до 23 млн.	III група від 23 млн. і більше
Гарантійний фонд	986,4	11 062,7	156 091,7
Власний капітал	60 847,6	57 018,7	225 862,2
Валюта балансу	102 004,5	92 100,5	336 955,9
Коеф. платоспроможності	0,60	0,62	0,67

капіталу і валюти балансу. Розрахунки свідчать: за наведеного вище зростання гарантійного фонду від першої до третьої групи в 158,24 раза, обсяг власного капіталу зріс на 271,49%, а валюта балансу — на 230,33% тобто коефіцієнт перевищення зростання обсягу власного капіталу над зростання валюти балансу в цьому порівнянні становить:

$$K_{в.л.} = \frac{> O_{б}}{< O_{м}} = \frac{271,49}{230,33} = 1,18;$$

Що і зумовило зростання платоспроможності.

В цьому контексті розглянемо динаміку структури власного капіталу (табл. 5).

З табл. 5 видно динаміку формування власного капіталу, яка безпосередньо впливає на коефіцієнт платоспроможності. Розрахунки показують, що швидким темпом зростає нерозподілений прибуток (непокритий збиток): середньорічне зростання становило 55,11%. Стаття 30 ЗУ «Про страхування» визначає, що страховики за рахунок нерозподіленого прибутку можуть створювати вільні резерви. Вільні резерви — це частка власних коштів страховика, яка резервується з метою забезпечення платоспроможності страховика відповідно до прийнятої методики здійснення страхової діяльності [2, с. 87]. Отже, за рахунок непокритого збитку страховики не можуть в достатньому обсязі сформувати вільні резерви для забезпечення платоспроможності. В результаті цього для покриття збитків формується додатковий капітал,

обсяг якого зріс з 12 256,8 тис.грн. на одну компанію з 2006 року до 30 814,9 тис.грн. в 2009 р. В середньорічному обчисленні на 35,98%. З цього приводу можна зробити висновок, що збільшення компаній з недостатньою нормою платоспроможності зростає завдяки непокритому збитку. Тобто якщо нерозподілений прибуток (непокритий збиток) зростає у від'ємному значенні, автоматично зростає обсяг додаткового капіталу та знижується резервний капітал.

Отже наведені вище розрахунки свідчать про наявність прямого зв'язку коефіцієнта платоспроможності з обсягом власного капіталу і оберненого з обсягом валюти балансу. Цей висновок відбивається в математичній формулі обчислень коефіцієнта платоспроможності, за якою останній визначається часткою від ділення обсягу власного капіталу на обсяг валюти балансу.

Оскільки коефіцієнт платоспроможності формується залежно від співвідношення обсягу власного капіталу і обсягу валюти балансу, то це співвідношення в кінцевому підсумку слід вважати визначальним чинником, який зумовлює розмір коефіцієнта платоспроможності страхових компаній.

Логіко-теоретичний аналіз змісту, структури, методики обчислення і проведені розрахунки, які свідчать про взаємозв'язок коефіцієнта платоспроможності з обсягом власного капіталу і обсягом валюти балансу, дають підстави зробити наступні узагальнюючі висновки:

Таблиця 5

Динаміка власного капіталу в розрахунку на 1 компанію, тис.грн.

Назва статті	2006 р	2009 р	Питома вага 2006р	Питома вага 2009 р	Темп зростання	Середньорічні темпи зростання, %
Статутний капітал	36 614,1	77 287,2	79,07 %	86,42 %	211,09 %	128,28 %
Гарантійний фонд, в т.ч.:	9 696,2	16 417,2	—	—	169,32 %	119,19 %
– додатковий капітал	12 256,8	30 814,9	26,47 %	34,46 %	251,41 %	135,98 %
– резервний капітал	1 963,1	2 484,1	4,24 %	2,78 %	126,54 %	108,16 %
– нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-4 523,8	-16 881,8	-9,77 %	-18,88 %	373,18 %	155,11 %
Інші статті	(4,7)	(4 274,6)	0,01 %	4,78 %	—	—
Усього	46 305,6	89 429,8	100,00 %	100,00 %	193,13 %	124,53 %

ВИСНОВКИ

1. Оскільки коефіцієнт платоспроможності формується під безпосереднім впливом співвідношення обсягу власного капіталу і обсягу валюти балансу, то це співвідношення в кінцевому підсумку слід вважати кількісним чинником, який зумовлює величину коефіцієнта платоспроможності.

2. Для забезпечення підвищення рівня платоспроможності необхідно дотримуватися відповідного співвідношення (певних пропорцій) в зростанні обсягу власного капіталу і обсягу валюти балансу. При співвідношенні останніх $1 : 2$ ($1 / 2$) дотримується мінімальний (нормативний) розмір коефіцієнта платоспроможності. Приклади: $1 / 2 = 0,50$; $1 / 3 = 0,333$; $1 / 1,5 = 0,6667$.

3. Враховуючи характер взаємозв'язку коефіцієнта платоспроможності з обсягом власного капіталу і валюти балансу можна визначити (сформулювати) умови його зростання. Коефіцієнт платоспроможності зростає за наступних умов:

а) коли зростає обсяг власного капіталу, а обсяг валюти балансу залишається незмінним;

б) якщо зменшується обсяг валюти балансу, а обсяг власного капіталу залишається незмінним;

в) коли обсяг власного капіталу і обсяг валюти балансу зростають, але обсяг останнього зростає повільніше порівняно з темпами зростання обсягу власного капіталу;

г) якщо обсяг власного капіталу зростає більше, ніж зростає обсяг валюти балансу;

д) коли обсяг власного капіталу і обсяг валюти балансу зростають на одну і ту ж величину в процентах, коефіцієнт платоспроможності залишається незмінним;

е) коли обсяг власного капіталу залишається незмінним, а обсяг валюти балансу зменшується;

з) коли обсяг власного капіталу і обсяг валюти балансу зменшуються, але при цьому обсяг власного капіталу зменшується в меншій мірі порівняно зі зменшенням обсягу валюти балансу.

З точки зору економічної доцільності оптимальним варіантом зміни складових формули обчислення коефіцієнта платоспроможності є варіант, за якого забезпечується зростання коефіцієнта платоспроможності за умов збільшення як обсягу власного капіталу, так і обсягу валюти балансу, при цьому збільшення власного капіталу відбувається швидше ніж, зростання обсягу валюти балансу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про страхування»», Страховий ринок України, 2002, с. 87.

2. *Е.В. Бредун*. Страхова справа: посібник для розв'язування задач. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2004 р., с. 55.